

афілійованих з російськими керівними центрами чи підпорядкованих російським спецслужбам релігійних інституціях, рухах, групах пропонували закамуюфльований релігійною риторикою російський пропагандистський фастфуд із отруйною щодо української ідентичності дією.

СВІТОГЛЯДНІ ВИКЛИКИ ГІБРИДНИХ ВІЙН У РЕЛІГІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЦИФРОВОЇ ДОБИ

Ірина Ломачинська, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми дослідження зумовлена складністю сучасного інформаційного середовища, у якому традиційні духовні орієнтири стикаються з маніпулятивними технологіями впливу на суспільну свідомість. У контексті гібридних війн, які поєднують військові, інформаційні, психологічні та культурні методи, релігія стає не лише сферою вірувань, а й об'єктом деструктивного переосмислення. Цифрове середовище, що забезпечує миттєвий обмін інформацією, одночасно створює можливості для трансляції як гуманістичних, так і ворожих ідеологем, часто маскуючи останні під релігійні цінності. З огляду на зростання значущості релігійного чинника в суспільно-політичних процесах, а також на роль цифрових технологій у формуванні світогляду, дослідження цієї проблематики є необхідним для розуміння механізмів захисту національного релігійно-культурного простору та забезпечення духовної безпеки суспільства в умовах інформаційного протистояння. Тому **метою** дослідження є з'ясування сутності світоглядних викликів гібридних війн у релігійному просторі цифрової доби. **Мета** зумовлює наступні **завдання**: визначення феномену гібридної війни у її релігійно-культурному вимірі; з'ясування основних стратегій маніпулятивного впливу релігійної гібридної війни росії проти України; визначення основних напрямів протидії ворожій релігійній гібридній війні.

Гібридна війна як глобальна загроза сучасної доби поєднує у собі військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та політичні засоби впливу, що суттєво ускладнює її ідентифікацію, протидію та нейтралізацію. Т. Solmaz виділяє п'ять основних інтерпретацій цього терміну: поєднання звичайних озброєнь, нерегулярної тактики, тероризму та кримінальної діяльності в єдиному просторі бою; комбіноване використання регулярних і нерегулярних сил під єдиним керівництвом; застосування різних військових і невійськових засобів для загрози супротивнику; дії нижче порогу відкритої війни, що включають будь-яке поєднання насильницьких

і ненасильницьких засобів; досягнення політичних цілей шляхом використання ненасильницьких підливних заходів [9].

Weissmann, M., Nilsson, N., Palmertz, B., & Thunholm, P. розглядають гібридну війну як військову стратегію, що поєднує звичайну війну, так звану «нерегулярну війну» та кібератаки з іншими методами впливу, такими як фейкові новини, дипломатія та зовнішньополітичне втручання [10].

Сучасна гібридна війна виходить за межі традиційного збройного протистояння, охоплюючи психологічні та інформаційні виміри, які істотно впливають на перебіг конфліктів. У контексті інформаційно-психологічного впливу на суспільну свідомість ініціатори гібридних війн активно використовують релігійний чинник, що, маючи потужну ірраціональну природу, слугує ефективним інструментом маніпулювання свідомістю віруючих.

Варто зазначити, що релігійний кіберпростір формує нові форми і засоби для релігійних комунікацій, зокрема, сприяє створенню онлайн-спільнот у соціальних мережах задля обміну релігійним досвідом та підтримкою; забезпечує популяризацію цифрових релігійних практик - онлайн-богослужіння, віртуальні паломництва, додатки та платформи, що пропонують аудіо- та відеоматеріали для медитацій, молитов та інших духовних практик [7, 25]. Однак, в умовах глобальних викликів сучасності релігійний кіберпростір стає ареною потужного інформаційного протистояння.

Гібридні релігійні війни у кіберпросторі можливо визначити як форму конфлікту, що поєднує релігійну ідеологічну мотивацію з інструментами інформаційної, психологічної та кібернетичної боротьби, здійснюваної у віртуальному середовищі. Такий тип війни характеризується використанням цифрових технологій (соціальних мереж, хакерських атак, дезінформації, тощо) для поширення релігійної пропаганди, радикалізації аудиторій, формування і поляризації релігійної ідентичності, а також для підливу суспільної стабільності, маніпулювання свідомістю та розпалювання міжконфесійної ворожнечі.

В умовах активної агресії росії проти нашої держави набула потужного загострення її гібридна релігійна війна як один із ключових елементів широкого спектра гібридної агресії, що поєднує релігійні наративи, інструменти інформаційно-психологічного впливу, кіберкампанії та інституційну підтримку церкви з боку держави-агресора. Вона спрямована на дестабілізацію українського суспільства, розкол міжконфесійної єдності та легітимацію війни через сакралізацію насильства. Серед основних елементів впливу державою-агресором використовується релігійне обґрунтування політичної агресії; пропагандистське використання церковної риторики з боку очільника

російської православної церкви; вплив на свідомість через ЗМІ та проповідницькі канали.

Загрози, породжені гібридними релігійними війнами, перебувають у центрі дослідницької уваги сучасного українського релігієзнавства. Як зазначають Л. Филипович та А. Колодний, релігійні небезпеки, з якими стикається Україна, є підтвердженням масштабних як зовнішніх, так і внутрішніх викликів, що в умовах війни набувають особливої загрозовості. Українське суспільство змушене протистояти системному знищенню: з боку агресора здійснюється руйнування храмів і молитовних споруд, вбивства віруючих різних конфесій, цілеспрямоване руйнування української державності, насильницька депортація громадян на територію РФ, примусова денаціоналізація українських дітей та встановлення тоталітарного окупаційного режиму. При цьому Російська Православна Церква здійснює сакралізацію збройної агресії, подаючи її як «священну війну» [4, 36].

У межах гібридної війни релігія використовується агресором як інструмент маніпулятивного впливу як на внутрішнє, так і на зовнішнє інформаційне середовище. Центральне місце в цьому процесі посідають ідеологеми «руського міра», «святої Русі» та «триєдиного народу», що служать інструментами політичної мобілізації та виправдання насильства. Зазначені концепції використовуються для формування настроїв лояльності до агресивної політики, закликають до участі у війні, знецінюють людське життя й водночас виключають можливість альтернативних поглядів, тавруючи опонентів як «безбожників», зрадників чи ворогів «російської цивілізації» [5, 34].

Ідеологія «руського міра» становить концептуальну основу сучасного рашизму, поєднуючи у собі елементи російського великодержавного націоналізму, імперського мислення, неоєвразійства, політичного консерватизму та російського православ'я. Ця доктрина обґрунтовує прагнення росії до домінування на пострадянському просторі через вплив на російські та російськомовні спільноти як у культурному, так і в політичному вимірах [1, 130].

С. Шумило звертає увагу на спроби керівництва Московського патріархату сакралізувати сучасну російську федерацію та її політичний режим, наділяючи їх месіанськими ознаками. Ці дії спрямовані на створення нової громадянської релігії, яка зовні апелює до традиційної християнської символіки, однак за своєю сутністю є антихристиянською та суперечить євангельським засадам. Автор підкреслює, що саме патріарх Кирило (Гундяєв) став ідеологом нової агресивної квазірелігійної доктрини, яка була передана політичному керівництву рф і згодом інтегрована в офіційний дискурс путінського режиму. Ця ідеологія стала важливим фактором виправдання війни проти України, призвела до масових жертв

серед мирного населення та спричинила акти, які мають ознаки геноциду [6, 148].

У сучасному контексті націєтворення особливого значення набуває символічна інтерпретація історичних подій, які через міфологізацію стають чинниками формування колективної ідентичності. У цьому зв'язку тривалий час Києво-Печерська лавра, як одна з ключових українських релігійних святинь, була об'єктом ворожої інформаційної і цифрової експансії, де за допомогою релігійної символіки здійснювався психологічний тиск, поширювалися ідеологеми «руського міра» та реалізовувалась стратегія підриву духовної цілісності українського суспільства. Повернення таких сакральних об'єктів у національний релігійний простір сприяє не лише відновленню історичної пам'яті та зміцненню ідентичності, а й руйнуванню ворожих ідеологічних наративів, що підривають релігійно-культурну основу української нації [2, 57].

Також варто зазначити, що в умовах гібридної війни, яку веде російська пропаганда, електронні бібліотеки стали своєрідним полем боротьби за інтерпретацію історії, що забезпечує їм впливові позиції у формуванні ціннісних засад національної пам'яті. Росія активно використовує електронні бібліотеки як інструменти впливу на історичну пам'ять, релігійний світогляд та формування ідеологічних установок, зокрема через поширення спотвореної релігійної літератури, псевдоісторичних інтерпретацій, ідеологізованих матеріалів у цифровому форматі. Зокрема, електронні бібліотеки використовуються як інструмент ревізії історії Київської митрополії, заперечення автокефалії ПЦУ та виправдання церковного підпорядкування Москві.

Цей вектор потребує інформаційної протидії, розвитку українських електронних бібліотек богословського та історичного змісту, а також академічної критики джерел, що підривають духовну незалежність України. Тому варто розширювати цифровізацію українських бібліотек, адже вони виступають не лише зберігачами знань, а й потужними комунікаційними платформами, що допомагають осмислювати та переосмислювати історичну спадщину, сприяючи усвідомленню національної ідентичності та історичної тяглості [3].

У межах наукового дискурсу релігієзнавці Л. Филипович та А. Колодний розглядають як необхідну умову протидії гібридним релігійним впливам з боку російської федерації формування стратегії національної релігійної безпеки. Серед ключових стратегічних орієнтирів вони виокремлюють формування суспільства, зорієнтованого на українські цінності; захист свободи віросповідання та релігійного плюралізму; забезпечення відкритості релігійних спільнот України до діалогу з державою та громадянським суспільством; запровадження політики рівного ставлення до всіх релігійних організацій; підвищення ролі професійної

експертизи та відповідального медіависвітлення релігійних процесів на основі наукового підходу та етичних стандартів [4, 37].

Висновки. Протидія гібридним релігійним війнам, які російська федерація веде проти України, потребує комплексного, міждисциплінарного та міжінституційного підходу, що інтегрує аналітичні, правові, культурно-освітні й безпекові компоненти. Насамперед ідеться про формування цілісної державної політики у сфері релігійної безпеки, яка має передбачати захист інформаційного простору від релігійно мотивованої дезінформації, систематичний моніторинг ворожих ідеологем та наративів, а також розробку національної стратегії ідентичності з урахуванням конфесійного розмаїття українського суспільства.

До важливих елементів такої політики належать: встановлення юридичної відповідальності за поширення релігійної пропаганди війни; запровадження фахової аналітичної експертизи у сфері гуманітарної безпеки; підтримка міжконфесійного діалогу та об'єднання релігійних спільнот задля захисту державності; створення національних електронних ресурсів з релігієзнавчою та богословською літературою; впровадження освітніх програм, спрямованих на розвиток цифрової релігійної та медіаграмотності. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню рівня стійкості до інформаційно-психологічних атак, але й збереженню релігійного плюралізму як цінності демократичного суспільства.

ДЖЕРЕЛА

1. Горіховський П. Ідея «руського міра» і православний фундаменталізм як основа і різновид рашизму . Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI-XXI ст.): зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Умань, 11 травня 2023 р.). Умань, 2023. С.126 – 131

2. Ломачинська І. Києво-Печерська лавра як міфологізоване місце пам'яті. Київські філософські студії-2023 : Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.) : тези доповідей. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С.52 - 58

3. Ломачинська І.М. Бібліотеки та архіви в цифрову епоху: соціальні мережі як інструмент збереження національної пам'яті. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. С.164 - 170 DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v047.2024.29>

4. Филипович Л., Колодний А. Релігійна безпека: базові наративи та сучасні виклики Незалежність України: права людини та національна безпека : збірник матеріалів Четвертої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 12 квітня 2024 року). Київ : КНТ, 2024. С.34 - 37

5. Харьковщенко, Є. А., Пілецький, Є. А., & Скоклюк, Ю. О. Релігійна віра як чинник релігійної безпеки/небезпеки в умовах російсько-

української війни. Культурологічний альманах, 2024. 3 С. 28–36.
<https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.4>

6. Шумило С. Звичайний фашизм, або «Русский мір» московського патріарха Кіріла як апологія антихристиянства, ксенофобії та насильства. Сіверянський літопис. 2024. № 2. С. 148-160

7. Lomachinska I., Hryshyna Y. Internet generation in religious cyberspace: worldview challenges of the digital age. SKHID. 2024. 6 (2). P. 20 – 27 DOI: <https://doi.org/10.21847/2411-3093.623>

8. Lomachinska I. Religious Organizations on social media: Opportunities, Challenges, and Future Prospects for Spiritual Communities in Ukraine. SKHID. 2025. 7 (1). С. 46-52 DOI: <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.716>

9. Solmaz T. «Hybrid warfare» is one term with many meanings. Conservative News Daily, 2022. URL: <https://www.conservativenewsdaily.net/breaking-news/hybrid-warfare-is-one-term-with-many-meanings/>

10. Weissmann M., Nilsson N., Palmertz B., & Thunholm P. (2021). Hybrid warfare: Security and asymmetric conflict in international relations. London : I.B. Tauris, 2021. 256 p.

ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Микола Стадник, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Церковно-релігійна ситуація, стан міжконфесійних відносин значною мірою залежать від позицій держави (влади) стосовно церкви та філософії державно-конфесійних відносин. У багатоконфесійній країні, якою є Україна, та за умов, коли регіональний характер поширеності основних конфесій збігається з відмінностями соціокультурної ідентичності та геополітичних орієнтацій жителів регіонів країни в різних координатах.

Протягом 1990-х років було прийнято базовий Закон «Про свободу совісті та релігійні організації», Конституція України закріпила право громадян на свободу совісті й принцип відокремлення церкви від держави (задекларувавши тим самим невтручання держави у внутрішні справи церкви), була започаткована практика повернення церкві відчуженого в неї раніше майна, створені структури, що уможливили постійний діалог релігійної спільноти з державою: з боку церкви – Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій України, з боку держави – державний орган у справах релігій (Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (скорочено ВРЦіРО) - релігійно-громадське об'єднання. Незалежний